

НАУКОВИЙ ВІСНИК
Ужгородського університету

Серія

ІСТОРІЯ

Випуск 2(31)

2013

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ**

**НАУКОВИЙ ВІСНИК
УЖГОРОДСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ**

**Серія:
ІСТОРІЯ**

**Засновник і видавець ДВНЗ
«Ужгородський національний університет»**

Виходить з 1995 року

ВИПУСК 2 (31)

**Ужгород
Видавництво
Ужгородського національного університету «Говерла»
2013**

Рекомендовано до друку Вченою радою Ужгородського національного університету 25 листопада 2013 р., протокол № 3 – 2013/2014.

«Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія» зареєстрований Вищою атестаційною комісією України як фахове видання зі спеціальності «Історичні науки» (див.: Перелік № 2 наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук: Постанова Президії ВАК України № 1-05/04 від 14 жовтня 2009 р. // Бюлетень ВАК України. – 2009. – № 11. – С. 8).

Свідectво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації, серія КВ №7972 від 9 жовтня 2003 року.

Редколегія «Наукового вісника Ужгородського університету. Серія: Історія»:

Мазурок Олег Сергійович – доктор історичних наук, професор (голова редколегії);
Данилюк Дмитро Дмитрович – доктор історичних наук, професор (заступник голови редколегії);

Олашин Микола Васильович – кандидат історичних наук, доцент (відповідальний секретар);

Віднянський Степан Васильович – доктор історичних наук, професор;

Задорожний Володимир Євгенович – доктор історичних наук, професор;

Ліхтей Ігор Михайлович – кандидат історичних наук, доцент;

Мандрик Іван Олександрович – доктор історичних наук, професор;

Офіцинський Роман Андрійович – доктор історичних наук, професор;

Тиводар Михайло Петрович – доктор історичних наук, професор;

Федака Сергій Дмитрович – доктор історичних наук, професор;

Фенич Володимир Іванович – кандидат історичних наук, доцент.

Редакція публікує матеріали, не завжди поділяючи погляди їхніх авторів.

За зміст публікацій, достовірність фактів, цитат, дат тощо відповідає автор.

Рецензенти:

Вовканич Іван Іванович – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри країнознавства ДВНЗ «УжНУ»;

Гиря Володимир Іванович – кандидат історичних наук, доцент кафедри політології і державного управління ДВНЗ «УжНУ».

Відповідальний за випуск:

Федака Сергій Дмитрович – доктор історичних наук, професор кафедри історії України Ужгородського національного університету.

РЕЗЮМЕ

РУМЫНСКАЯ НАЦИОНАЛЬНАЯ МЕНЬШИНА ЗАКАРПАТЬЯ В КОНТЕКСТЕ РАЗВИТИЯ УКРАИНСКО-РУМЫНСКИХ ОТНОШЕНИЙ (1991 - 2013 гг.)

Сергиенко Т. С. (Ужгород)

В статье проанализировано взаимосближение Украины и Румынии на пути к общеевропейской интеграции через призму обеспечения прав румынской национальной меньшинны в Закарпатской области Украины.

Ключевые слова: Румыния, Украина, Закарпатская область, государственная граница, этнообщины, диалог, образование, культура, еврорегион.

SUMMARY

ROMANIAN MINORITY OF TRANSCARPATHIA IN THE CONTEXT OF THE DEVELOPMENT OF UKRAINIAN-ROMANIAN RELATIONS (1991 - 2013 YEARS)

T. Sergijenko (Uzhhorod)

The article analyzed the rapprochement of Ukraine and Romania on the way of European integration through the lens of ensuring the rights to Romanian national minority in the Transcarpathian region of Ukraine.

Keywords: Romania, Ukraine, Transcarpathian region, state border, ethnographic community, dialogue, education, culture, Euroregion.

УДК 339.9:339.137.2

ТРАНСКОРДОННЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ЯК ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК ПІДВИЩЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ

Артьомов І. В. (Ужгород)

У статті проаналізовано роль транскордонного співробітництва як ефективного чинника підвищення регіональної конкурентоспроможності. Автор визначив місце ТКС в системі регіонального розвитку з урахуванням проблем, що виникають у транскордонному регіоні і впливають на його конкурентоздатність. Також охарактеризовано основні форми й механізми, які відіграють важливу роль у реалізації транскордонного співробітництва.

Ключові слова: транскордонне співробітництво, регіон, конкурентоздатність регіону, кластери, індустріальні парки, єврорегіон.

В умовах формування прогресивної державної зовнішньоекономічної та регіональної політики проблеми функціонування транскордонного співробітництва потребують більш глибокого наукового вивчення. Поступ українського суспільства до європейських цінностей, свободи і демократії, прагнення до впровадження інноваційної моделі економічного розвитку, – як відзначається у Щорічному посланні Президента України до Верховної Ради в 2013 р. [8, с. 244], – є визначальними чинниками для запозичення Україною європейського досвіду і проведення необхідних економічних реформ.

Географічне розташування України, її економіко-ресурсний потенціал, геостратегічні і транзитні переваги, наявність трудових ресурсів та інші фактори національно-культурного та освітнього потенціалу нації – ідеальні складові для здійснення прагматичної політики

регіонального розвитку через дієвий механізм транскордонного співробітництва.

Враховуючи, що 19 із 24 регіонів України межують із прикордонними регіонами інших країн, існують об'єктивні умови для постійної транскордонної співпраці.

Транскордонні регіони України:

1. Українсько-російський, площа – 385,1 тис. км², до його складу входять 10 регіонів – Донецька, Луганська, Харківська, Сумська та Чернігівська області України; Брянська, Курська, Белгородська, Воронежська та Ростовська області Росії.

2. Українсько-білоруський, включає 7 регіонів: з українського боку це – Волинська, Рівненська, Житомирська, Київська та Чернігівська області; з білоруського – Берестейська та Гомельська області.

3. Українсько-румунський, площа – 100872 км², населення – 8,3 млн осіб, охоплює 4 області України (Закарпатську, Івано-

Франківську, Чернівецьку, Одеську) та 5 повітів (жудеців) Румунії (Сату-Маре, Марамуреш, Сучава, Ботошань, Тулча).

4. Українсько-молдовський, який складають 5 районів Молдови – Єдинець, Сороки, Тігхіна, Ляпушна, Кагул, 2 молдовських автономних утворення – Придністровська республіка та Гагаузія, і 3 області України: Чернівецька, Вінницька та Одеська.

5. Українсько-угорський, площа – 26 тис. км², його складають 2 області (медьє) Угорщини (Саболч-Сатмар-Берег, Боршод-Абауй-Земплен) та Закарпатська область України.

6. Українсько-словацький, який складають Закарпатська область України та Кошицький і Пряшівський краї Словаччини.

7. Українсько-польський, який охоплює Закарпатську, Волинську та Львівську області України і Люблінське та Підкарпатське воєводства Польщі [13, с. 7].

Об'єктивні умови географічного розташування України зумовлюють можливість активної і плідної співпраці у транскордонних регіонах на взаємовигідних міждержавних умовах.

Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними громадами або властями так визначає поняття транскордонного співробітництва: Це «...будь-які спільні дії, спрямовані на посилення та поглиблення добросусідських відносин між територіальними громадами або властями, які є під юрисдикцією двох або кількох Договірних Сторін, а також на укладання з цією метою будь-яких необхідних угод або досягнення домовленостей» [4].

Оцінюючи роль і місце транскордонного співробітництва в системі регіонального розвитку, український вчений-регіоналіст З. Варналій акцентує увагу на тому, що необхідність вирішення спільних проблем, які виникають у транскордонному регіоні – суміжних прикордонних територіях сусідніх держав, а саме проблем територіального та просторового облаштування, розбудови транскордонної інфраструктури, спільного використання водних та інших ресурсів тощо, розширює сферу державної регіональної політики, підносить її на міжнародний рівень і потребує врахування стратегій розвитку сусідніх територій. У цьому контексті важливим чинником економічного розвитку цих регіонів є транскордонне співробітництво (далі – ТКС), яке останніми роками активізується, і особливо в економічній сфері [1, с. 462].

ТКС в Україні має потужну економічну мотивацію, значення якої зросло після розширення Євросоюзу (далі – ЄС) в 2004-2007 рр. і виникнення нового характеру відносин

із сусідніми країнами. На кордонах утворилася цілком нова ситуація. Західний кордон України став східним кордоном ЄС. Україна отримала можливість більш раціонально використовувати своє географічне розташування в Європі з урахуванням пріоритетних напрямів ТКС в системі загальнодержавного розвитку.

Про те, що сьогодні ТКС у країнах Європи, в т. ч. й в Україні, перебуває у стані якісних змін, свідчать такі чинники:

- *по-перше*, активний розвиток ТКС в рамках розширеного ЄС зумовлений суттєвим зниженням бар'єрного характеру внутрішніх для ЄС державних кордонів;

- *по-друге*, ТКС стає засобом реалізації спільної регіональної політики ЄС, принципів субсидіарності, децентралізації влади тощо, а в більш широкому розумінні – будівництва цілісної «Європи регіонів»;

- *по-третє*, Україна, як і кожна суверенна держава, має власні національні інтереси як на міжнародній арені, так і на регіональному рівні, а головним аргументом тут виступає прискорення європейського інтеграційного поступу нашої країни [5, с. 68].

Необхідність вирішення спільних проблем, що виникають у транскордонному регіоні, потребує узгоджених взаємовигідних та скоординованих дій. Поряд з цим, вдосконалення та поглиблення ТКС відкриває нові можливості й резерви для активізації господарської діяльності на периферійних територіях регіонів, мобілізації природно-ресурсного потенціалу та підвищення конкурентоспроможності. Саме ці чинники диктують необхідність координації розвитку транскордонних регіонів за всім периметром території нашої держави.

Відомо, що більшість країн Європи прийшли до розуміння необхідності проведення збалансованої регіональної політики як однієї з основ національної стратегії. Враховуючи, що ТКС є основною рушійною силою і важливим механізмом регіональної політики, Україна прийняла адаптовані до умов ЄС державні нормативні акти, на підставі яких і розвивається транскордонна співпраця.

У вересні 2005 р. було ухвалено **Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів»** [11]. Це перший законодавчий акт, який передбачає системний підхід до розв'язання регіональних проблем. Закон набрав чинності 1 січня 2006 р. На його підставі в липні 2006 р. було затверджено **Державну стратегію регіонального розвитку до 2015 р.** [3]. Важливими нормативно-правовими актами, що стимулюють транскордонну співпрацю, є також **Закон України «Про транскордонне співробітництво»** [10] і **Державна програма розвитку транскордонного співробітництва на період 2007-2010 рр.** [9].

Слід виокремити чотири рівні реалізації транскордонної співпраці:

- міжнародний рівень, на якому реалізується політика загальноєвропейських інтересів, здійснюється координація національних регіональних політик для збалансованого розвитку європейського простору;
- державний рівень, на якому виробляється національна політика розвитку ТКС, національні інтереси узгоджуються із загальноєвропейськими, а також здійснюється гармонізація національних та регіональних цілей;
- регіональний рівень, на якому реалізується регіональна політика ТКС з урахуванням інтересів держави та місцевих органів влади, здійснюється координація дій між регіонами сусідніх країн;
- місцевий рівень, на якому здійснюється координація планів розвитку місцевої влади з приділенням істотної уваги до регіональних та національних інтересів, відбувається конкретна співпраця між суб'єктами прикордонних територій.

Отже, **транскордонне співробітництво** – це спеціальна система взаємодії між регіонами суміжних держав, пов'язаних спільним відрізком міждержавного кордону, спрямована на вирішення конкретної проблеми транскордонного характеру або співпрацю в окремій галузі, де характер взаємодії в межах національних законодавств і міждержавних угод визначається відповідно до Мадридської Конвенції спільними рішеннями регіональної і місцевої влад.

У процесах успішної реалізації програм регіонального ТКС поряд із багатьма чинниками особливе місце посідає координація зусиль усіх учасників співробітництва з метою формування сприятливого середовища, яке повинно мати низку умов, зокрема:

- існування швидкої комунікаційної інфраструктури, складовими якої є аеропорти, мережі автострад, доступ до інтернету зі швидкісною передачею даних і т. п., які полегшать мобільність людей і товарів;
- наявність специфічних ресурсів, які відрізняють ці регіони і становлять їхню відмінність; такими факторами може бути поява транснаціональних підприємств, що володіють престижною торговою маркою, розміщення яких притягує інші фірми та викликає кумуляційний ефект; концентрація таких підприємств розвиває певну промислову культуру, підносить кваліфікацію працівників, якість виробів, сприяє співробітництву, приводить у дію механізми навчання; істотним елементом тут є позиція транснаціональних фірм і міра їхньої територіалізації, оскільки ці фірми можуть значно полегшити локальним підприємствам входження до глобальних мереж;

- наявність певної кількості інституцій та організацій, які займаються наданням послуг у міжнародній сфері; тут маєтись на увазі діяльність підприємств характеру експорт-імпорт, діяльність різноманітних навчальних центрів у сфері міжнародного розвитку та управління;

- існування публічних та приватних організацій, що полегшують міжнародну торгівлю, таких як, наприклад, клуби експортерів, міжнародні сервіси торгово-промислових палат тощо [14, с. 189].

Транскордонне співробітництво сприяє:

- зміцненню взаємної довіри та безпеки;
- активізації торговельно-економічного співробітництва;
- залученню іноземних інвестицій для реалізації спільних проектів;
- спільному використанню енергетичних ресурсів;
- виробленню спільної стратегії охорони довкілля;
- розвитку транспортної та прикордонної інфраструктури;
- взаємодії у сфері боротьби з нелегальною міграцією та організованою злочинністю;
- ефективному використанню людських ресурсів шляхом створення спільного ринку праці;
- поглибленню культурних та комунікаційних зв'язків;
- розвитку туризму;
- боротьбі з наслідками стихійних лих та екологічних катастроф (паводки, землетруси й т. п.).

У процесі транскордонного співробітництва вирішуються такі завдання:

- не допустити перетворення нових східних кордонів ЄС у жорсткі розподільчі лінії, які відмежовують Україну від Європи, перетворення регіонів з обох боків нових східних кордонів ЄС та України в периферійні й тупикові;
- забезпечити координацію концепції соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів;
- поступово формувати транскордонні регіони України, інтегровані з центрально-європейськими державами, насамперед у господарському та просторово-економічному плані;
- створювати єдину і взаємодоповнюючу транспортну, прикордонну та іншу інфраструктуру;
- скласти й розвивати систему міжнародної взаємодії місцевих органів державної влади і самоврядування, територіальних громад тощо.

Нинішній етап функціонування системи транскордонних відносин в умовах поглиблення інтеграційних процесів дозволяє зробити

висновок про те, що ТКС в Європі перебуває на етапі системних якісних змін.

З одного боку, в рамках ЄС ТКС перебуває на стадії активного розвитку, адже суттєво знижено внутрішні для ЄС державні кордони і бар'єри, успішно реалізуються спільні регіональні принципи субсидиарності, децентралізації влади, а в ширшому розумінні – відбувається будівництво цілісної «Європи регіонів». **З іншого**, на нових зовнішніх кордонах ЄС ТКС перетворюється на дієвий інструмент формування розширеним ЄС смуги добросусідства та інтенсивного розвитку зв'язків європейської спільноти з усіма розташованими по периметру ЄС прикордонними державами.

Разом з тим, для значної частини країн-нечленів ЄС, до яких належить і Україна, ТКС з межуючими державами-членами ЄС в нових умовах являє собою надзвичайно важливий, а в деяких випадках на цьому етапі єдино можливий та винятково ефективний шлях практичного приєднання до загальноєвропейських інтеграційних процесів.

Після вступу групи країн Центральної та Східної Європи до ЄС суттєво змінився статус ТКС між Україною та цими центрально-європейськими державами – новими членами ЄС.

По-перше – ТКС України із західними сусідами – Республікою Польща, Словацькою Республікою та Угорщиною з травня 2004 р. здійснюється безпосередньо на нових спільних східних кордонах ЄС. Внаслідок цього відносини в рамках ТКС центральноєвропейських країн з Україною перетворилися зі стосунків країн «другого ешелону» у взаємини ЄС з Україною як безпосереднім сусідом першого порядку.

По-друге – якщо раніше ТКС України із сусідніми країнами було в основному справою двосторонніх або багатосторонніх відносин держав Центральної та Східної Європи, то зараз воно вийшло за цей дещо звужений регіональний формат і перетворилося у форму стосунків України не лише з окремими країнами Центральної та Східної Європи чи їхніми об'єднаннями, але й з ЄС у цілому.

По-третє – ТКС центральноєвропейських держав з Україною стало невід'ємною складовою нової східної політики ЄС [7, с. 237-238].

Геополітичний статус ТКС України з центральноєвропейськими державами перейшов на якісно вищий щабель, що слід вважати беззаперечним позитивом. **На транскордонному, міжрегіональному рівні стосунки України з ЄС майже не обтяжені проблемами і претензіями як політичного, так і економічного характеру.**

Аналіз стану справ засвідчує, що для ТКС України є актуальним:

✓ забезпечити встановлення і результативність важливих ділових контактів із відповідними європейськими регіональними структурами та організаціями – Палатою регіонів Ради Європи, Комітетом регіонів і місцевих рад ЄС, Асоціацією товариств європейських регіонів тощо;

✓ здійснити заходи з адаптації чинних законодавчих актів України, що регламентують ТКС, до стандартів ЄС; вжити заходів для вдосконалення договірної-правової бази, а також інституційного забезпечення ТКС;

✓ вдосконалити механізм державної фінансової підтримки програм і проектів ТКС та розвитку єврорегіонів;

✓ розробити конкретні проекти у сфері ТКС, забезпечити їх подальше просування у структури ЄС, міжнародні фінансові інституції, інституції з менеджменту, на етапі реалізації цих проектів забезпечити їх кваліфікованими кадрами, особливо районного та селищного рівнів;

✓ підвищити рівень інформаційного забезпечення ТКС достовірною, в т. ч. порівняльною транскордонною статистичною інформацією.

Гостра необхідність вироблення суспільної ідеології конкурентоспроможності та розробки стратегії і тактики забезпечення конкурентоспроможності регіонів в умовах сучасного етапу європейської інтеграції України підтверджується проведенням у січні 2007 р. круглого столу «Конкурентоспроможність регіонів у контексті європейської інтеграції України». На думку учасників цього засідання, **до чинників, які перешкоджають як розвитку регіонів загалом, так і ТКС, слід віднести:**

- наявність структурних диспропорцій та деформацій на регіональному рівні;
- загострення міжрегіонального відчуження внаслідок політичної регіоналізації та відмінностей геополітичної орієнтації населення;
- порушення ефективних взаємовідносин по лініях «центр – регіони» та «регіон – регіони»;
- намагання штучної економічної та політичної автономізації окремих регіонів;
- наявність регіональної асиметрії в системі міжбюджетних відносин;
- значну диференціацію регіонів за рівнем економічного розвитку та якістю життя людей;
- залежність національної економіки від кон'юнктурних коливань на зовнішніх ринках, надмірну залежність економічної стабільності регіонів від експортної динаміки та критичного імпорту стратегічних ресурсів;
- недосконалість стратегічного менеджменту та програмування соціально-економічного розвитку на регіональному та місцевому рівнях [12].

Основні форми і механізми реалізації транскордонного співробітництва

1. Єврорегіон як інституціональна форма транскордонного співробітництва

Єврорегіони виступають основною організаційною формою ТКС, а практика їх функціонування в останні роки довела свою ефективність.

Відомо, що єврорегіон – це форма ТКС між територіальними громадами або місцевими органами влади прикордонних регіонів двох або більше держав, що мають спільний кордон, яка спрямована на координацію їх взаємних зусиль і здійснення узгоджених заходів у різних сферах життєдіяльності у відповідності до національних законодавств і норм міжнародного права для вирішення спільних проблем і в інтересах людей, які населяють його територію по обидва боки державного кордону [4].

Сьогодні в Європі налічується понад 50 єврорегіонів, і їхня кількість продовжує зростати. В Україні діють 10 єврорегіонів: «Буг» (Україна, Польща, Білорусь), Карпатський єврорегіон (Україна, Польща, Словаччина, Угорщина, Румунія), «Нижній Дунай» (Україна, Молдова, Румунія), «Верхній Прут» (Україна, Молдова, Румунія), «Дніпро» (Україна, Росія, Білорусь), «Ярославна» (Україна, Росія), «Слобожанщина» (Україна, Росія), «Донбас» (Україна, Росія), Чорноморський єврорегіон (Україна, Азербайджан, Албанія, Болгарія, Греція, Грузія, Молдова, Росія, Румунія, Сербія, Туреччина), «Дністер» (Україна, Молдова).

Слід підкреслити, що 19 регіонів України є прикордонними, їхня площа становить близько 77% від території всієї держави. Усі області України уклали угоди про співробітництво із сусідніми територіями суміжних країн, більшість областей також мають угоди про співпрацю з регіональними органами влади багатьох держав світу. Кількість таких угод коливається від 1 (Херсонська область) до 49 (Харківська область) [6, с. 152].

2. Спеціальні економічні зони і території пріоритетного розвитку

Важливим механізмом реалізації завдань ТКС є *спеціальні економічні зони й території пріоритетного розвитку з пільговим режимом інвестиційної діяльності* як каталізatori соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів.

Характеризуючи цю складову ТКС в системі міжрегіональної співпраці, З. Варналій розглядає їхні особливості. Так, з метою стимулювання нових форм господарювання, промислового виробництва, зовнішньоекономічних відносин та реалізації переваг транспортно-географічного розташування

України, потенціалу її прикордонних територій з 1990 р. в Україні розпочалися процеси створення спільних економічних зон (далі – СЕЗ) і територій пріоритетного розвитку (далі – ТПР), основним інструментом яких були податкові й митні пільги.

В Україні були створені і функціонували 11 СЕЗ: «Азов», «Миколаїв», «Курортнополіс Трускавець», «Донецьк», «Порто-франко», «Яворів», «Закарпаття», «Порт Крим», «Славутич», «Інтерпорт Ковель», «Рені».

Спеціальний режим інвестиційної діяльності було введено на 9 територіях пріоритетного розвитку, а саме: в Автономній Республіці Крим; Волинській, Донецькій, Закарпатській, Житомирській, Луганській, Чернігівській областях; у м. Харків, м. Шостка Сумської області.

Загальна територія, на яку поширюється режим СЕЗ і ТПР, становить 6360 тис. га або 10,5% від території України.

Особливі умови, за яких інвестор одержує право на пільги в СЕЗ і ТПР, такі:

- реалізація інвестиційних проектів у пріоритетних видах економічної діяльності, які визначаються Кабінетом Міністрів України;
- реалізація інвестиційних проектів кошторисною вартістю не менше встановленої мінімальної межі (від 200 тис. дол. США до 3 млн дол. США) залежно від галузі виробництва;
- затвердження інвестиційних проектів відповідним органом керування СЕЗ або ТПР;
- розташування і державна реєстрація на території СЕЗ тощо [2, с. 480-481].

3. Транскордонні кластери в системі транскордонного співробітництва

Транскордонні кластери охоплюють суміжні прикордонні території сусідніх держав, до складу яких входять інституції та фірми, розміщені по обидва боки кордону. Тому транскордонні кластери можна визначати як групи незалежних компаній та асоційованих інституцій, які географічно зосереджені у *транскордонному регіоні*.

Автори науково-практичного посібника «Конкурентоспроможність територій» [6, с. 162-163], характеризуючи ТКС як чинник підвищення регіональної конкурентоспроможності, значну увагу приділили транскордонним кластерам.

Кластерами можуть бути невеликі мережі малого та середнього бізнесу на мікротериторії (менш ніж 50 підприємств). Існують також мегакластери, що охоплюють велику частку економіки на національному та регіональному рівнях.

Найбільш узагальнено кластери можна визначати як групу незалежних компаній та асоційованих інституцій, які:

- ✓ співпрацюють та конкурують;
- ✓ географічно зосереджені в одному чи сусідніх регіонах (навіть якщо кластер охоплює кілька країн);
- ✓ спеціалізуються в конкретній сфері діяльності, пов'язані спільними технологіями та навичками.

Транскордонні кластери можуть бути традиційні або інноваційні (більшість кластерів базуються на традиційних технологіях), а також інституціоналізовані (де є підрозділ з управління кластерами) або неінституціоналізовані.

Як відмічається у Щорічному посланні Президента України до Верховної Ради за 2013 р., потужний потенціал у сфері стимулювання регіонального розвитку та активізації міжрегіонального ТКС має **розвиток регіональних кластерів**, які довели свою високу перспективність як форма економічної взаємодії суб'єктів господарювання на регіональному та міжрегіональному рівнях [8, с. 143].

Упродовж 2012 р. системно проводилася робота з формування транскордонних кластерів на межі Сумської області України та Курської області Російської Федерації (далі – РФ), на межі Донецької області України та Ростовської області РФ, на межі Харківської області України та Белгородської області РФ, на межах Чернігівської області України та Брянської області РФ і Гомельської області Республіки Білорусь.

Станом на 2013 р. в Україні успішно функціонують такі регіональні кластери:

- науковий парк «Інноваційно-інвестиційний кластер Тернопілля» (Тернопільська обл.);
- інноваційно-технологічний кластер «Сорочинський ярмарок» (Полтавська обл.);
- кластери сільського туризму, бджільництва та сільськогосподарського машинобудування (м. Мелітополь);
- «Інноваційно-технологічний кластер малого та середнього машинобудівного бізнесу» (Запорізька обл.);
- кластер народних промислів «Сузір'я» (Івано-Франківська обл.);
- кластер деревообробки «Полісся Рокитнівщини»;
- інноваційний кластер «Впровадження» (Рівненська обл.);
- транспортно-туристичний кластер «Південні ворота України» та швейний кластер (Херсонська обл.);
- асоціація «Поділля Перший», що об'єднує будівельні й туристичні кластери (Хмельницька обл.);
- асоціація сталого розвитку «Аура»; до неї входять також пілотні кластери «Еко-енерго»,

«Байдари-тур», «Водні ресурси», «Здоров'я» та інші (м. Севастополь).

4. Промислово-індустріальні парки в системі транскордонного співробітництва

Вагому роль у стимулюванні структурно-інноваційних зрушень на регіональному рівні відіграють **індустріальні парки** – території, виділені при плануванні місць для промислового розвитку. Метою створення таких парків є забезпечення підприємств розвиненою інфраструктурою та забезпечення контролю над виробництвом і впливом на навколишнє середовище. Завдяки ухваленню Законів «Про наукові парки» та «Про індустріальні парки» сьогодні в Україні діють:

- 11 наукових парків;
- 57 бізнес-інкубаторів (більшість із яких зосереджено в Харківській, Донецькій, Київській, Миколаївській та Одеській областях);
- 27 регіональних кластерів з інвестицій та розвитку;
- 10 регіональних центрів науки, інновацій та інформатизації (у мм. Київ, Житомир, Запоріжжя, Івано-Франківськ, Львів, Полтава, Рівне, Хмельницький, Черкаси та Чернігів).

Подальший розвиток інноваційних кластерних об'єднань, наукових та індустріальних парків, спеціальних правових режимів економічної діяльності та їхніх функціональних одиниць, що діють в Україні (зокрема спеціальних економічних зон, технологічних і наукових парків), потребує відповідального інституційного забезпечення, у т. ч. вдосконалення чинного законодавства.

Стимулювання регіонального розвитку, реалізація в регіонах національних проектів, формування регіональних і міжрегіональних кластерів, інтенсифікація міжрегіонального співробітництва в Україні уповільнюються внаслідок недосконалості інституційно-правового забезпечення регіонального розвитку, низької ефективності залучення механізму державно-приватного партнерства, недооцінки можливостей і потенціалу державного замовлення та державних контрактів для стимулювання проектів міжрегіонального співробітництва, відсутності розвиненої регіональної інформаційної інфраструктури, сучасної регіональної та загальнонаціональної мережі інформаційного забезпечення регіональних інвестиційних проектів, недосконалості наявної бази даних стосовно потенційних контрагентів у виробничій і збутовій діяльності, що звужує можливості залучення ресурсів (насамперед із вітчизняних небюджетних джерел).

«Перехід регіонів і громад до системного освоєння власних ресурсів, орієнтація на внутрішній потенціал розвитку обумовлюють

необхідність зміни підходів до застосування інноваційних важелів фінансового забезпечення регіонального розвитку – емісій муніципальних цінних паперів, задіяння потенціалу фінансових асоціацій, кредитних спілок, а також державного

фонду регіонального розвитку, запровадженого у 2012 р.», – підкреслюється у Щорічному посланні Президента України до Верховної Ради за 2013 р. [8, с. 143-144].

1. Варналій З. С. Проблеми та пріоритети консолідації регіонів України / З. С. Варналій // Україна: стратегічні пріоритети. Аналітичні оцінки - 2006: Монографія / За ред. О. С. Власюка. – К.: НІСД, 2006. – 576 с.
2. Державна регіональна політика України: особливості та стратегічні пріоритети: Монографія / За ред. З. С. Варналія. – К.: НІСД, 2007. – 768 с.
3. Державна стратегія регіонального розвитку до 2015 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.largis.org.ua/largis2/ukraine/component/ukrStateStrategi2013.htm>.
4. Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними громадами або властями. – Мадрид, 21 травня 1980 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_106.
5. Кіш Є. Б. Використання механізмів євро регіонального співробітництва у форматі Вишеградського об'єднання / Є. Б. Кіш, В. І. Ковач // Євро регіональне співробітництво України та його інтеграційний потенціал: Збірник наукових праць за матеріалами круглого столу експертів (м. Ужгород, 20 квітня 2012 р.) / Відп. ред. І. В. Артьомов. – Ужгород: ЗакДУ, 2012. – 364 с.
6. Конкурентоспроможність територій: Практик посібник / А. Ткачук, В. Толкованов, С. Марковський та інші. – К.: Легальний статус, 2011. – 252 с.
7. Передрій О. С. Транскордонне співробітництво як авангардна форма новітніх відносин Сходу і Заходу / О. С. Передрій // Регіональна політика і транскордонне співробітництво в євроінтеграційній стратегії України: Збірник наукових праць за матеріалами міжнародної конференції (м. Ужгород, 24-25 травня 2007 р.) / Відп. ред. І. В. Артьомов. – Ужгород: Ліра, 2007. – 456 с.
8. Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2013 році: Щорічне послання Президента України до Верховної Ради України. – К.: НІСД, 2013. – 576 с.
9. Про затвердження Державної програми розвитку транскордонного співробітництва на 2007-2010 роки: Постанова Кабінету міністрів України № 1819 від 27 грудня 2006 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1819-2006-%D0%BF>.
10. Про транскордонне співробітництво: Закон України № 1861-IV від 24 червня 2004 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1861-15>.
11. Про стимулювання розвитку регіонів: Закон України № 2850-IV від 8 вересня 2005 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/annot/2850-15>.
12. Рекомендації учасників засідання круглого столу «Конкурентоспроможність регіонів у контексті європейської інтеграції України». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://carpathia.gov.ua/main/en/news/detail/1105.htm>.
13. Рекомендації щодо впровадження нових форм транскордонного співробітництва / За ред. Н. А. Мікули / НАН України, Ін-т регіональних досліджень – Львів, 2010. – 150 с.
14. Устич С. І. Інноваційні перспективи у транскордонному співробітництві / С. І. Устич // Геополітика України: історія і сучасність: Збірник наукових праць. – Вип. 8 / Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Шляхи підвищення ефективності транскордонного співробітництва на новому Східному кордоні Європейського Союзу», м. Стара Лесна, Словачка Республіка, 18-19 вересня 2012 р. – Ужгород: ЗакДУ, 2012. – 280 с.
15. Устич С. І. Транскордонне співробітництво як альтернатива новій «залізній завісі» та конфліктам: Комплексне дослідження (українською, російською та англійською мовами) / С. І. Устич (кер. авт. кол.). – Ужгород: Карпати, 2007. – 240 с.

РЕЗЮМЕ

ТРАНСГРАНИЧНОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО КАК ВАЖНЫЙ ФАКТОР ПОВЫШЕНИЯ РЕГИОНАЛЬНОЙ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ

Артемюк И. В. (Ужгород)

В статье проанализирована роль трансграничного сотрудничества как эффективного фактора повышения региональной конкурентоспособности. Автор определил место ТГС в системе регионального развития с учетом проблем, возникающих в трансграничном регионе и влияющих на его конкурентоспособность. Также охарактеризованы основные формы и механизмы, играющие важную роль в реализации трансграничного сотрудничества.

Ключевые слова: трансграничное сотрудничество, регион, конкурентоспособность региона, кластеры, индустриальные парки, еврорегион.

SUMMARY

CROSS-BORDER COOPERATION AS A EFFECTIVE FACTOR OF REGIONAL COMPETITIVENESS

I. Artjomov (Uzhhorod)

The article analyzes the role of cross-border cooperation as an effective factor in improving regional competitiveness. Author determines the role of cross-border cooperation in the system of regional development considering problems that arise in cross-border region and affect its competitiveness. The article also describes the basic forms and mechanisms that play an important role in the cross-border cooperation.

Keywords: cross-border cooperation, region, regional competitiveness, clusters, industrial parks, euroregion.

УДК 339.92 (477+439) «2004/2013»

ФІНАНСОВИЙ ВИМІР УКРАЇНСЬКО-УГОРСЬКОГО ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА У 2004 - 2013 РОКАХ

Кулчар Т. Ф. (Ужгород)

Статтю присвячено вивченню розвитку транскордонного співробітництва між Україною та Угорщиною. Значну увагу приділено розвитку фінансовим аспектам транскордонного співробітництва регіонів двох сусідніх країн Європи.

Ключові слова: Україна, Угорщина, Європейський Союз, єврорегіон, транскордонне співробітництво.

Фінансовий аспект є важливою, якщо не головною складовою транскордонного співробітництва регіонів. У цьому аспекті зростає потреба в науково-методичному забезпеченні процесів активізації транскордонного співробітництва, вагомий внесок у дослідження якого зробили як вітчизняні, так і зарубіжні вчені. Маємо зазначити, що наявні наукові дослідження лише незначною мірою торкаються фінансового виміру українсько-угорського транскордонного співробітництва. Зокрема, у працях львівської школи науковців (М. Долішній [1], Н. Мікула [5]) проаналізовано сучасні проблеми системи транскордонного співробітництва. Цікавими, комплексними науковими дослідженнями з проблем інституційного та фінансового сегментів транскордонного співробітництва слугують праці докторів наук Є. Кіш [3], Й. Торпої [9]. Угорський та зарубіжний досвід українсько-угорського транскордонного співробітництва презентують наукові дослідження Ж. Людвіг [14], І. Шулі-Заккар [19]. Безпосередньо питанням фінансового характеру, аналізу структурних фондів, фінансових аспектів діяльності Європейської Комісії присвячені роботи А. Кендзел [13], Д. Рітец [16], Й. Рехнітцер [17].

Проте, нині існує потреба в науковому обґрунтуванні підходів та розробки методичних рекомендацій щодо нових організаційно-економічних механізмів активізації транскордонного співробітництва, зокрема використання процесів диверсифікації транскордонного співробітництва (поширення діяльності на нові сфери) з метою підвищення конкурентоспроможності прикордонних територій, а також вивчення інституційно-фінансового виміру українсько-угорського транскордонного співробітництва.

Ефективна реалізація транскордонного співробітництва неможлива без надання прикордонним регіонам фінансової підтримки. В даному вимірі важливо проаналізувати, якими є особливості фінансування українсько-угорського транскордонного співробітництва, на яких умовах і за якими принципами здійснюється фінансування. Важливо також з'ясувати дієвість інструментів Європейського Союзу (далі – ЄС), які використовуються для підтримки співробітництва між прикордонними регіонами.

Апріорі визначення хронологічного проміжку 2004-2013 рр. свідчить про той факт, що українсько-угорське транскордонне співробітництво здійснюється між прикордонними регіонами ЄС (Угорщина є